

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Dešimtasis nacionalinis
istorijos ir archeologijos krypties
doktorantų seminaras

2019 m. balandžio 25–26 d.

Klaipėda, 2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Seminaro organizatoriai:

Seminaro partneriai:

© Klaipėdos universiteto leidykla, 2019

ISBN 978-609-481-035-0

TURINYS

Įžanginis žodis / 5

Seminaro programa / 7

PRANEŠIMŲ SANTRAUKOS:

Lukas Gaižauskas

VAKARŲ LIETUVOS SUBNEOLITO IR NEOLITO (3500–2000 M. PR. KR.)
KERAMIKA MIKROSKOPINIŲ TYRIMŲ DUOMENIMIS / 9

Kęstutis Peseckas

ANTRAKOLOGIJOS METODAI, GALIMYBĖS IR PROBLEMS.
DAKTARIŠKĖS SENOVĖS GYVENVIETĖS IR
MARVELĖS KAPINYNO ATVEJAI / 11

Mindaugas Pilkauskas

NEOLITINĖS NIDOS GYVENVIETĖS KERAMIKA.
DUOMENŲ BAZĖ DETALESNEI ANALIZEI / 14

Eglė Rimkienė

KAUNO PILIES METALINĖS STATYBŲ DETALĖS –
CHEMINĖS SUDĖTIES NUSTATYMO TYRIMŲ PERSPEKTYVOS / 16

Atas Žvirblys

XVI A. PAB. – XIX A. I PUSĖS MOLINĖS PYPKĖS EUROPOJE:
GEOGRAFINIAI IR KULTŪRINIAI KONTEKSTAI / 18

Rasa Leonavičiūtė

BONOS SFORCOS ŽEMĖS VALDŲ VIETINĖS ADMINISTRACIJOS
PAREIGŪNAI: DVARŲ TVARKYTOJO PROBLEMA / 20

Andželika Polinkevičiūtė

KAIP ATSIKRATYTI SUTUOKTINĖS(-IO) XVI AMŽIUIJE? SANTUOKOS
PROBLEMS LDK PASAULIETINIŲ TEISMŲ DUOMENIMIS / 22

Vita Diemantaitė

KARJEROS SIEKIMAS LDK KANCELIARIJOJE
XVI A. PAB. – XVII A. PR. / 24

Ričardas Jaramičius

KAUNO PAVIETIO BAJORIJA VIEŠAJAME GYVENIME XVI A. II PUSĖJE –
XVII A. I PUSĖJE: TYRIMO PROBLEMA IR TEORINĖS PRIEIGOS / 26

- Vidmantas Airini
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS HUSARŲ GINKLUOTĖS IR
EKIPUOTĖS RAIDOS KLAUSIMAI / 29
- Šarūnė Valotkienė
DOKTORANTŪROS STUDIJOS – IŠŠŪKIAI IR SUNKUMAI / 32
- Milda Kontrimė
REPRODUKCIJOS TERMINAS ISTORINĖS DEMOGRAFIJOS
TYRIMŲ KONTEKSTE: 1709–1714 M. PLAŠKIŲ PARAPIJOS
ATVEJO ANALIZĖ / 34
- Asta Skujytė-Razmienė
„KAPAI NUO MARO LAIKŲ UŽSILIKĘ“: VIETOVARDŹIŲ REIKŠMĖ
EPIDEMINIŲ LIGŲ TYRIMO KONTEKSTE / 36
- Kotryna Rekašiūtė
MARTYNAS LIUDVIKAS RĖZA: MASONIŠKIEJI RYŠIAI IR
LITUANISTINĖ VEIKLA / 39
- Eglė Bagušinskaitė
BALDŲ GAMYBA VILNIUJE XIX A. PAB. – XX A. PR.:
TARP AMATŲ IR FABRIKŲ PRAMONĖS / 41
- Gintautas Jakštys
LIETUVOS KARIŲ TARNYBOS SĄLYGOS IR BUITIS
KAUNO ĮGULOJE 1919 M. / 43
- Mantas Šikšnianas
KASDIENINIO GYVENIMO 1941–1944 M. TYRIMO TEORINĖS
BEI METODOLOGINĖS PRIEIGOS / 45
- Šarūnė Sederevičiūtė
ZVI HIŠRAS KADUŠINAS IR KAUNO GETO FOTOGRAFIJOS:
PROBLEMINIAI ASPEKTAI NUO SUKŪRIMO IKI ATMINTIES / 47
- Rūta Anulytė
LIETUVOS ŽYDŲ KAPINIŲ PAVELDAS PO HOLOKAUSTO / 50

IŽANGINIS ŽODIS

Dešimtą kartą Klaipėdoje rengiamas seminaras išaugo iš paieškų būdų, kaip stebėti doktorantų pažangą neapsiribojant jų metinių planų ir ataskaitų išklausymu bei tvirtinimu. Aktualaus tyrimo etapo viešas pristatymas; proga parodyti, kaip smulkesnių klausimų sprendimas prisideda prie atsakymų į pagrindinius disertacijos klausimus; problemų, su kuriomis susiduriama doktorantūros studijų metu, aptarimas – apie visa tai buvo galvojama prieš daugiau kaip dešimtmetį, kai Klaipėdos universitete gimė pirmosios doktorantų archeologų „ventiliacijos“, o po to ir doktorantų istorikų seminarai.

Nuo to laiko, kai 2010 m. gegužės mėn. įvyko pirmasis toks seminaras, renginio formatas ne sykį keitėsi. Po kelerių metų į seminarus įsitraukė archeologai; vidiniai vienos doktorantūros institucijos seminarai tapo tarpinstituciniais, apimančiais kone visus universitetus ir institutus, kuriuose Lietuvoje ruošiami istorikai ir archeologai. Dar po kurio laiko į seminarus noriai įsitraukė ir kitų kryptių doktorantai, rengiantys disertacijas, kurios gilina mūsų supratimą apie praeitį, nebūtinai istorijos ir archeologijos kryptyje. Šiais metais seminare pirmą kartą atsirado skyrius, kuriame profesionalai su doktorantais dalijasi bendresnėmis žiniomis apie tyrimų kokybę. Per tą laiką išryškėjo visi šios bendravimo formos privalumai: čia dalijamasi idėjomis ir hipotezėmis, susipažstama su doktorantų iš kitų institucijų tyrimais, kolegiška mokslininkų kritika padeda ieškoti išeičių, tobulinti tyrimą, pasiūlo sprendimą, kuris prieš tai net į galvą neatėjo. Tuzinai seminaruose pristatytų pranešimų yra išaugę į straipsnius. O ir pats doktorantų seminaras šiandien labiau primena konferenciją.

Kadangi 2010 m. (tuomet dar kaip doktorantas) ir vėlesniais metais pats prisidėjau prie pirmųjų tokių seminarų organizavimo, džiaugiuosi, kad istorijos ir archeologijos krypties doktorantų susitikimai Klaipėdoje tebėra aktualūs, kad kadaise pasirinktas bendravimo formatas tebelaikomas prasmingu, kad tai tebėra pirmiausia pačių daktaro laipsnio siekiančių tyrėjų iniciatyva.

Kiekvienam tyrėjui aktyvus dalyvavimas akademiniam poliloge yra būtina tobulėjimo sąlyga. Organizatoriai manys savo tikslus pasiekę, jei

šio seminaro dalyviai išvyks pasisėmę naujų inspiracijų, išsiveš bent vieną naują įžvalgą, jei jiems ims aiškėti tai, kas iki šiol atrodė miglota, o problemos pasirodys esančios ne tokios jau sudėtingos.

Vasilijus Safronovas
Klaipėdos universiteto
Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorius

PROGRAMA

BALANDŽIO 25 D. (KETVIRTADIENIS) (KU Senato salė)

11:30 – 12:00 REGISTRACIJA

12:00 – 12:20 ATIDARYMAS

12:20 – 13:20 Dr. Aldis Gedutis (KU): *„Disertacija gera, bet apie kliedesius“: kokybė humanitariniuose moksluose*

13:20 – 14:20 Dr. Raimonda Nabažaitė (KU): *Kaip parašyti geriausią disertaciją, kai be jos rūpi meilė, laimė, pinigai?*

14:20 – 14:35 KAVOS PERTRAUKĖLĖ

Vieta:	BRIAI 203 aud.	KU Senato salė
14:35 – 15:15	Lukas Gaižauskas (GTC) <i>Vakarų Lietuvos subneolito ir neolito (3500–2000 m. pr. Kr.) keramika mikroskopinių tyrimų duomenimis</i>	Rasa Leonavičiūtė (LII) <i>Bonos Sforcos žemės valdų vietinės administracijos pareigūnai: dvarų tvarkytojo problema</i>
15:15 – 15:55	Kęstutis Peseckas (GTC) <i>Antrakologijos metodai, galimybės ir problemos. Daktariškės senovės gyvenvietės ir Marvelės kapinyno atvejai</i>	Andželika Polinkevičiūtė (LII) <i>Kaip atsikratyti sutuoktinės(-io) XVI amžiuje? Santuokos problemos LDK pasaulietinių teismų duomenimis</i>
15:55 – 16:35	Mindaugas Pilkauskas (LII) <i>Neolitinės Nidos gyvenvietės keramika. Duomenų bazė detalesnei analizei</i>	Vita Diemantaitė (VU) <i>Karjeros siekimas LDK kancelarijoje XVI a. pab. – XVII a. pr.</i>
	KAVOS PERTRAUKĖLĖ	KAVOS PERTRAUKĖLĖ
16:50 – 17:30	Eglė Rimkienė (KU) <i>Kauno pilies metalinės statybų detalės – cheminės sudėties nustatymo tyrimų perspektyvos</i>	Ričardas Jaramičius (VDU) <i>Kauno pavieta bajorija viešajame gyvenime XVI a. II pusėje – XVII a. I pusėje: tyrimo problema ir teorinės prielaidos</i>
17:30 – 18:10	Atas Žvirblis (KU) <i>XVI a. pab. – XIX a. I pusės molinės pypkės Europoje: geografiniai ir kultūriniai kontekstai</i>	Vidmantas Airini (KU) <i>Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarų ginkluotės ir ekipuotės raidos klausimai</i>

PIRMOS DIENOS UŽDARYMAS (KU Senato salė):

18:20 – 19:00 Šarūnė Valotkienė (LLTI)

Doktorantūros studijos – iššūkiai ir sunkumai

19:30 SEMINARO DALYVIŲ VAKARIENĖ MIESTE

BALANDŽIO 26 D. (PENKTADIENIS)

Vieta	KU Senato salė
9:00 – 9:40	Milda Kontrimė (KU) <i>Reprodukcijos terminas istorinės demografijos tyrimų kontekste: 1709–1714 m. Plaškių parapijos atvejo analizė</i>
9:40 – 10:20	Asta Skujytė-Razmienė (LLTI) <i>„Kapai nuo maro laikų užsilikę“: vietovardžių reikšmė epideminių ligų tyrimo kontekste</i>
	KAVOS PERTRAUKĖLĖ
10:35 – 11:15	Kotryna Rekašiūtė (LLTI) <i>Martynas Liudvikas Rėza: masoniškieji ryšiai ir lituanistinė veikla</i>
11:15 – 11:55	Eglė Bagušinskaitė (VDA) <i>Baldų gamyba Vilniuje XIX a. pab. – XX a. pr.: tarp amatų ir fabriku pramonės</i>
	PIETŲ PERTRAUKA
12:35 – 13:15	Gintautas Jakštys (KU) <i>Lietuvos karių tarnybos sąlygos ir buitis Kauno įguloje 1919 m.</i>
13:15 – 13:55	Mantas Šikšnianas (LII/VU) <i>Kasdieninio gyvenimo 1941–1944 m. tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos</i>
	KAVOS PERTRAUKĖLĖ
14:10 – 14:50	Šarūnė Sederevičiūtė (VU) <i>Zvi Hišras Kadušinas ir Kauno geto fotografijos: probleminiai aspektai nuo sukūrimo iki atminties</i>
14:50 – 15:30	Rūta Anulytė (VU) <i>Lietuvos žydų kapinių paveldas po Holokausto</i>

15:30 SEMINARO UŽDARYMAS

ATSTOVAUJAMOS INSTITUCIJOS:

GTC Gamtos tyrimų centras

LII Lietuvos istorijos institutas

VU Vilniaus universitetas

VDU Vytauto Didžiojo universitetas

KU Klaipėdos universitetas

LLTI Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

VDA Vilniaus dailės akademija

VAKARŲ LIETUVOS SUBNEOLITO IR NEOLITO
(3500–2000 M. PR. KR.) KERAMIKA
MIKROSKOPINIŲ TYRIMŲ DUOMENIMIS

Lukas Gaižauskas

Gamtos tyrimų centras, II kursas

El. paštas: lukas.gaizauskas0@gmail.com

Vakarų Lietuvos subneolito ir neolito (3500–2000 m. pr. Kr.) keramika mikroskopinių tyrimų duomenimis

Atlikto tyrimo tikslas yra apibūdinti subneolito bei neolito keramikos gamybos vakarų Lietuvoje technologiją ir įvertinti jos pokyčius demografinių, ekonominių ir kt. transformacijų kontekste, 3-iajame tūkst. pr. Kr. Nevienalaikių keramikos tipų palyginimui iki šiol retai pasitelkiami duomenys apie plika akimi beveik nematomus keramikos bruožus, tokius kaip konkretūs liesikliai, molio masės sandara ir sudėtis. Tačiau kartu su makroskopiniais požymiais, šie duomenys suteikia pagrindą tiksliai apibrėžti keramikos technologiją, kuri susijusi su konservatyviausiais praeities žmonių sprendimais ir yra kultūrinio identiteto dalis, todėl technologiniai pokyčiai kartu yra demografinės ar kultūrinės kaitos liudinininkai.

Pranešime pristatoma subneolito medžiotojų-rankiotojų ir neolito Rutulinių amforų bei Virvelinės keramikos kultūrų keramikos iš Daktariškės 5 ir Šventosios radimviečių vakarų Lietuvoje šlifų analizės poliarizaciniu bei skenuojančiu elektroniniu mikroskopais rezultatai. Mikroskopiniai tyrimai leido nustatyti molio masės sudėties ir struktūros savybes, išsamiai apibūdinti liesiklius, suteikė žinių apie keramikos gamybos operacines sekas. Skirtumai tarp subneolito ir ją pakeitusios neolito keramikos išryškėja ne tik liesiklių receptūroje, tačiau ir potencialiai skirtinguose molio žaliavos šaltiniuose ar molio paruošimo procese. Taip pat pristatomi pirmieji minėtų šlifų molio cheminės sandaros tyrimų rentgeno spindulių energijos dispersijos spektrometrijos (EDS) metodu rezultatai. Atliekant cheminę molio analizę siekta nustatyti galimai skirtingas atskirų keramikos tipų gamybai naudotas žaliavas, statistinių analizių pagalba interpretuojami duomenys, gauti ištyrus tose pačiose vietovėse skirting-

gais laikotarpiais gamintą keramiką. Pranešime aptariama šio pobūdžio analizės rezultatų reikšmė siekiant palyginti nevienalaikės ir skirtingos kultūrinės priklausomybės keramikos molio žaliavas.

UŽRAŠAMS

ANTRAKOLOGIJOS METODAI, GALIMYBĖS IR PROBLEMOS. DAKTARIŠKĖS SENOVĖS GYVENVIETĖS IR MARVELĖS KAPINYNŲ ATVEJAI

Kęstutis Peseckas

Gamtos tyrimų centras, II kursas

El. paštas: keostas@utgardas.lt

Antrakologijos metodai, galimybės ir problemos. Daktariškės senovės gyvenvietės ir Marvelės kapinyno atvejai.

Lietuvos archeologijoje iki šiol vietos neradusi antrakologija (ang. *anthracology*). Pranešimas skirtas aptarti šios disciplinos istoriografiją, metodus ir galimybes taikant archeologijoje, taip pat kelis pirmuosius bandymus antrakologinius tyrimus atlikti su Lietuvos archeologine medžiaga. Antrakologijai skiriami anatominiai tyrimai medienos anglių, aptinkamų archeologiniuose kontekstuose arba natūraliai susiformavusiųose sedimentuose. Pagrindinis šio mokslo tikslas, taikant jį archeologijoje, – pažinti kaip praeities bendruomenės išnaudojo jas supusią augaliją. Antrakologija kaip atskira disciplina išsivystė XX a. penktame dešimtmetyje. Iki šiol užsienio tyrėjų publikuota daugybė antrakologinių tyrimų anglių, surastų įvairiuose archeologiniuose kontekstuose. Antrakologiniai tyrimai dažniausiai taikomi paleoekologinėms rekonstrukcijoms – tai vienas iš būdų pažinti praeities gamtinę aplinką, papildyti žiedadulkių ir kitų makrobotaninių tyrimų duomenis. Tam tikrais atvejais antrakologinės analizės gali suteikti informacijos apie praeities bendruomenių strategijas renkantis medieną kurui. Iki šiol vieninteliu atveju, kai Lietuvoje buvo taikyti ir publikuoti suanglėjusios archeologinės medienos tyrimai galima laikyti biologės E. Šimkūnaitės atliktą Žaliosios senovės gyvenvietės anglių analizę. Siekiant pailustruoti antrakologinių tyrimų galimybes ir metodus, pranešime pristatomi du autoriaus atlikti antrakologiniai tyrimai. Pirmasis – Daktariškės akmenų amžiaus gyvenvietėje surastų anglių rūšinė analizė. 2016 m. G. Piličiausko vykdytų tyrimų Daktariškėje metu antrakologinei analizei buvo paimti ežerinių nuosėdų mėginiai įvairiuose gyliuose, o medienos anglys ir permirkę

medienos fragmentai iš šių mėginių anatominiui tyrimui buvo atrinkti laboratorijoje. Tirtų anglių skaičius nėra didelis, tačiau vertinant jas kartu su permirkusios medienos fragmentais ir mediniais archeologiniais radiniais, aptiktais visoje perkasoje, galima daryti tam tikras prielaidas apie gamtinę aplinką, supusią Daktariškės senovės gyvenvietę jos gyvavimo laikotarpiu. Antrasis pranešime aptariamas tyrimas - Marvelės kapinyno degintiniuose palaidojimuose surastų medienos anglių rūšinė analizė. Šiam tyrimui medžiaga buvo surinkta ieškant medienos anglių tarp Marvelės kapinyno degintinių kaulų, saugomų VU AHA katedros saugyklose. Šio tyrimo rezultatai visų pirma atspindi Marvelės kapinyną jo naudojimo laikotarpiu supusią augaliją, taip pat leidžia daryti tam tikras prielaidas apie tikėtiną specifinės medienos rūšies pasirinkimą mirusiųjų deginimui. Daktariškės senovės gyvenvietės ir Marvelės kapinyno anglių tyrimai iliustruoja antrakologinių analizių rezultatų interpretavimo problematiką bei atskleidžia metodines spragas, į kurias būtina atsižvelgti atliekant panašaus pobūdžio tyrimus ateityje.

UŽRAŠAMS

NEOLITINĖS NIDOS GYVENVIETĖS KERAMIKA. DUOMENŲ BAZĖ DETALESNEI ANALIZEI

Mindaugas Pilkauskas

Lietuvos istorijos institutas, II kursas

E. paštas: min.pilkauskas@gmail.com

1974–1978 metais R. Rimantienė tyrė neolitinę Nidos gyvenvietę. Bendras ištirtas plotas siekia daugiau nei 4000 m². Visų tyrimų metu surinkta labai didelė keramikos kolekcija, kurios fragmentų priskaičiuota apie 100 000 vienetų. Vis dėlto ši keramika analizuota labai apibendrintai, daug dėmesio skiriant ornamentikai ir bendram erdviniam pasiskirstymui. Laikydamas, jog keramika yra vienas patikimiausių chronologinio ir kultūrinio tęstinumo bei pokyčių indikatorių, manau, labai svarbu šią kolekciją analizuoti detaliau. Dėl to buvo sudaryta ir yra pildoma detali duomenų bazė.

Keramikos duomenų bazei sudaryti pasitelkti technologiniai, morfologiniai ir puošybiniai bruožai. Iš viso užfiksuojama daugiau nei 20 kriterijų. Duomenų bazė bus naudojama perprantant erdvinį radinių pasiskirstymą, tipologines ir chronologines grupes, depozitinius ir post-depozitinius procesus. Duomenų bazės pildymas vis dar vyksta, todėl šio pristatymo metu bus aptariama 1974 metų tyrimų medžiagos dalis. Aptarsiu keramikos išsidėstymą pagal įvairius duomenų bazėje fiksuotus bruožus.

UŽRAŠAMS

KAUNO PILIES METALINĖS STATYBŲ DETALĖS – CHEMINĖS SUDĖTIES NUSTATYMO TYRIMŲ PERSPEKTYVOS

Eglė Rimkienė

Klaipėdos universitetas, III kursas

el. paštas: egle.rimkiene13@gmail.com

Kauno pilies metalinės statybų detalės – cheminės sudėties nustatymo tyrimų perspektyvos

Kauno pilis buvo pirmoji mūrinė pilis, statyta lietuvių XIV a., strategiškai patogioje vietoje prie Nemuno ir Neries santakos. Su pertraukomis veikusi iki XVIII a. Statant, perstatant ir tvirtinant buvo naudojamos įvairios medžiagos. Šios pilies statyboje buvo panaudotos ir metalinės tvirtinimo detalės, kurios šiuo metu yra saugomos Mikalojaus Konstantino Čiurliono muziejaus, Kauno miesto muziejaus ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose.

Bendradarbiaujant kartu su Mikalojaus Konstantino Čiurlonio muziejumi ir norint sužinoti kokia yra metalinių statybinių detalių cheminė sudėtis, buvo nuspręsta atlikti cheminės sudėties nustatymo tyrimus XRF metodu. Tai labai greitas ir nedarantis bandiniui žalos (nedestruktyvus) medžiagų analizės metodas. Cheminė bandinio sudėtis nustatoma matuojant charakteringųjų rentgeno spindulių spektrą, emituojamą skirtingų cheminių elementų, esančių bandinyje, kai bandinys apšviečiamas didelės energijos fotonais (rentgeno spinduliais).

Šiame tyrime cheminė sudėtis buvo nustatyta 14 eksponatų (didžiausią dalį sudarė vyns), kurie yra saugomi M. K. Čiurlonio muziejaus fonduose. Pranešime bus pristatyti tyrimų rezultatai ir keliamas klausimas ar šis tyrimas yra perspektyvus ir pasiteisinantis metalinių statybinių detalių tyrimuose.

UŽRAŠAMS

XVI A. PAB. – XIX A. I PUSĖS MOLINĖS PYPKĖS EUROPOJE: GEOGRAFINIAI IR KULTŪRINIAI KONTEKSTAI

Atas Žvirblys

Klaipėdos universitetas, II kursas

El. paštas: archeologija@gmail.com

Molinės XVII–XIX a. I pusės pypkės yra gana dažnas radinys tyrinėjant Europos senamiesčių kultūrinius sluoksnius. Šiaurės Vakarų Europoje jos gausiai aptinkamos jau XVII a. pr. archeologiniuose sluoksniuose, kai tuo tarpu Rytų Europoje jų daugiau užfiksuojama XVII a. vid. ir vėlesniuose kultūriniuose horizontuose. Įvairiuose Europos uostuose, – nuo Baltijos iki Viduržemio jūros plito importiniai, tipologiškai panašūs angliški arba olandiški gaminiai, kai tuo tarpu žemyno gilumoje išsivystė įvairios, tačiau dažnai smulkios vietinės gamybos tradicijos. XVII–XIX a. pastebimos skirtingos rūkymo, ir pypkių, kaip rūkymo parafernalių paplitimo tendencijos skirtinguose Europos regionuose.

Skirtinga plėtra vyko dėl įvairių priežasčių, kurios ir bus aptariamoms pranešimo metu. Visų pirma, tai – kultūriniai ir religiniai skirtumai. Jie veikė visuomenių požiūrį į rūkymą, taip pat skirtingų stilių pypkių pasirinkimą įvairiose Europos dalyse. Tiriant molinių pypkių paplitimą XVII–XVIII a. Europoje taip pat labai svarbu atkreipti dėmesį į tų laikų valstybių geografinį, politinį ir ekonominį kontekstus, kurie tiesiogiai veikė pypkių gamybą ir prekybą, formavo naujas tradicijas. Surinkta informacija parodo, kad vykdant molinių pypkių tyrinėjimus, negalima apsiriboti tik lokaliai surinktų duomenų tipologine ar statistine analize ir neatsižvelgti į bendrą europinį kontekstą, buvusias valstybių ribas ir etc.

UŽRAŠAMS

BONOS SFORCOS ŽEMĖS VALDŲ VIETINĖS ADMINISTRACIJOS PAREIGŪNAI: DVARŲ TVARKYTOJO PROBLEMA

Rasa Leonavičiūtė

Lietuvos istorijos institutas, III kursas

El. paštas: leonavicuiterasa@gmail.com

Lenkijos karalienės ir Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Bonos Sforcos žemėvalda Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) apėmė plačias teritorijas dab. Lietuvoje (Žemaitijoje, Dzūkijoje), Palenkėje, dab. Ukrainoje (aplink Kremenecą). Tokioms didelėms teritorijoms administruoti Bona pasitelkė vietinės administracijos pareigūnus, kurie istoriniuose šaltiniuose vadinami seniūnais, vietininkais, dvarų laikytojais. Šalia šių pareigūnų XVI a. 5 deš. pabaigoje šaltiniuose imtas minėti dar vienas pareigūnas – dvarų tvarkytojas (rus. *справеця*). Tvarkytojai veikė ir didžiojo kunigaikščio žemėse, kai kuriose vaivadijose.

1540 m. šaltiniuose minimas Bonos Bielsko dvarų tvarkytojas, tačiau jau netrukus šis pareigūnas išimtinai ėmė veikti tik Gardino pavieto teritorijoje administruodamas tik šioje teritorijoje buvusias Bonos Sforcos valdas. Gardino pavieto dvarų tvarkytojo pareigybė galėjo atsirasti pirmiausia kaip atsvara Gardino seniūnui Jurgiui Radvilai, kuris dar iki savo mirties ėjo šias pareigas, tačiau Gardino pavieto dvarai jau buvo atsidūrę Bonos įtakos zonoje. Kadangi Gardino paviete buvo gausu dvarų, paskirti plačios teritorijos administratorių buvo racionalu.

Iš esmės tvarkytojas atliko visos didelės teritorijos, į kurią įėjo ir Gardino seniūnija su pilimi, ir Gardino pavieto dvarai bei kaimai, seniūno ir vyriausio administratoriaus funkcijas. Jis kontroliavo vietinių dvarų laikytojų veiklą, perėmė dvarų sąskaitybą, kontroliavo, kad vietinis seniūnas vykdytų teisingą teismą ir remtųsi Pirmuoju Lietuvos Statutu renkanti teismų mokesčius, nepiktnaudžiautų savo padėtimi. Tačiau tiesioginis ryšys tarp Bonos ir dvarų vietininkų neišnyko, jie ir toliau buvo atskaitingi valdovei, o dvarų tvarkytojas atliko kontrolines funkcijas.

1548–1549 m. Bonos Gardino dvarų administratoriaus pareigos priskiriamos tiek A. Nepreckiui, tiek kitam pareigūnui – Sebastijonui Dybovskiui. Kurį laiką Gardino dvarų tvarkytojo pareigybė priskiriama abiem asmenims. Nuo 1550 m. išlieka tik vienas Gardino dvarų tvarkytojas – Sebastijonas Dybovskis. Jis XVI a. 6 deš. buvo vienas aktyviausiai veikusių Bonos vietinės administracijos pareigūnų. Po Bonos išvykimo į Italiją išliko Gardino dvarų tvarkytojo pareigybė, o Žygimantas Augustas ir toliau šią funkciją patikėjo atlikti Sebastijonui Dybovskiui.

UŽRAŠAMS

KAIP ATSIKRATYTI SUTUOKTINĖS(-IO)
XVI AMŽIUIJE? SANTUOKOS PROBLEMOS
LDK PASAULIETINIŲ TEISMŲ DUOMENIMIS

Andželika Polinkevičiūtė

Lietuvos istorijos institutas, I kursas

El. paštas: andzelika.polinkeviciute4@gmail.com

Po krikšto priėmimo, santuokos sudarymą ir nutraukymą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) pradėjo reguliuoti kanonų teisės normos. Tai oficialiai įtvirtinta 1566 m. Antrajame Lietuvos Statute (toliau – ALS) (V sk., 18 str.), kuriame numatyta, kad skyrybas vykdo bažnytiniai teismai, o pasaulietiniai – sprendžia materialinius sutuoktinių santykių kazusus. Istoriografijoje ligi šiol dominuoja nuomonė, jog ALS normos, susijusios su santuokos teise, jau buvo taikomos tiek iki jų priėmimo, tiek nuosekliai vykdomos po jų paskelbimo, pasaulietiniuose teismuose sprendžiant tik iškylančias sutuoktinių turtines problemas, o bažnytiniuose – visus kitus santuoką ir sutuoktinius užgriūnančius sunkumus. Tokį prerogatyvų iš(si)skirstymą nuosekliau galima tirti tik nuo XVII a. antrosios pusės – tą nulemia itin sporadiškai išlikusios bažnytinių teismų bylos. Susiklosčius tokiai situacijai ir norint tirti santuokos problemas XVI a. reikia ieškoti alternatyvų, t.y. analizuoti pasaulietinių LDK – valdovo, žemės ir pilies – teismų bylų medžiagą. Taip išsiskiria tyrimo probleminiai laukai, apimantys ALS normos taikymą pasaulietiniuose LDK teismuose ir, jei ši norma buvo taikyta nevienareikšmiškai, kelti klausimą kokios santuokos problemos fiksuotos šių teismų bylų įrašuose.

Nagrinėjant pastarąją problemą aktualu tai, kad XVI a. atroje pusėje skyrybos LDK (katalikiškoje) kilmingųjų visuomenėje buvusios retas, neskatinamas ar net gėdingas reiškinys. Dėl to ieškota skirtingų alternatyvų, norint nutraukti nenusisokusius santuokinius ryšius. Analizuojamų šaltinių dvejoja specifika, numaćiusi ne vien raštų tvirtinamąją funkciją, bet ir nagrinėjamą konfliktinę situacijų pobūdį, leidžia išskirti „skyrybų“ alternatyvas. Galima nagrinėti net kelias jų formas: svetimavimą, dvipatystę ir gyvenimą kartu be santuokos sakramento, sutuoktinių pabėgimus

ir išvairumus, smurtavimą bei sutuoktinės/-io nužudymus. Šie reiškiniai minimi, o bausmės už jų įvykdymą fiksuoti jau ALS, o bausmės įtvirtintos Trečiajame Lietuvos Statute. Greičiausiai dėl to, kad šios „alternatyvios“ santuokos nutraukymo formos neretai liesdavusios ir materialinius nuostolius, be to, norėta kuo greičiau užfiksuoti padarytą skriaudą, santuokos problemos, atskirais atvejais – jų sprendimo būdai – aptinkami pasaulietiniuose LDK teismuose.

UŽRAŠAMS

KARJEROS SIEKIMAS LDK KANCELIARIJOJE
XVI A. PAB. – XVII A. PR.

Vita Diemantaitė

Vilniaus universitetas, III kursas

El. paštas: diemantaite@gmail.com

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dar nuo XVI a. pr. bene stipriausia institucija valstybėje po valdovo buvo LDK kanceliarija. Didžiausi istorijos lūžiai šioje institucijoje vyko XVI a. kuomet nuolatos augo rašytinių dokumentų poreikis: priimti trys Lietuvos Statutai, įvestos raštininkų priesaikos, nauja pakanclerio pareigybė ir net gi paties archyvo perrašymas XVI a. pab. – XVII a. pr¹. LDK kanceliarijai, kaip institucijai, impulsą stiprėti davė ne tik rašytinių dokumentų poreikis visuomenėje, tačiau ir procesai vykstantis aplinkinėse valstybėse – absoliutizmo įsigalėjimas.

Istoriografijoje yra įsitvirtinusi nuomonė, kad jei valstybėje, šiuo atveju ATR, nesusiformavo absoliutizmas, tai ir biurokratijos būti negalėjo, nes būtent biurokratija gimsta iš absoliutizmo². Nagrinėjamu laikotarpiu LDK kanceliarijai trūko keletas iš šešių Marxo Weberio išskirtų punktų, kurie apibrėžia biuroktariją: kanceliarijos darbuotojo užimamos pareigos nebuvo vienintelis pragyvenimo šaltinis bei patekimą į pačią kanceliariją nulemdavo ne tik gebėjimai. Nepaisant to, kanceliarijoje buvo aiškiai apibrėžta hierarchija, priesaikoje buvo nusakomos raštininko funkcijos, už darbą buvo gaunamas atlygis-jurgeltas. Dalis raštininkų mokydavosi ir tobulėdavo pačioje kanceliarijoje ir joje darė karjerą. Visus pareigūnus vienijo priesaikoje nusakyti bendri bruožai: geras, ištikimas, gerai tar-

¹ Pertvarkymų kanceliarijoje būta žymiai anksčiau, vienas tokių – Lietuvos Metrikos atsiradimas. Plačiau žiūrėti: E. Saviščevas, Suvaldyti chaosą : bandymas naujai tirti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero suteiktųjų knyga, in: Istorijos šaltinių tyrimai, t. 1, Vilnius, 2008. Interaktyvus: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367165783430/DS.002.0.01.ARTIC> [žiūrėta: 2016-05-12].

² M. Kopczynski, Tarp Machtstaat (galios valstybės) ir renesansinės monarchijos: Vazos Švedijoje ir Abiejų Tautų Respublikoje, in: Lietuva – Švedija – Lenkija: Europos dinastinės jungtys ir istoriniai-kultūriniai ryšiai, sudarytojai: E. Saviščevas, Marija Uzorka, Vilnius, 2014, p. 302–314.

nauja, yra nusipelnęs valdovui ir valstybei. Vis dėl to, šie asmenys buvo skirtingos kilmės, priklausė skirtingoms giminėms, buvo nevienodo išsilavinimo ir turėjo skirtingą patirtį. Šio pranešimo tikslas – pristatyti LDK kanceliarijos struktūrą bei vertinant čia dirbusių asmenų patirtį, pristatyti dažniausias jų naudotas karjeros strategijas.

UŽRAŠAMS

KAUNO PAVIETO BAJORIJA VIEŠAJAME GYVENIME
XVI A. II PUSĖJE – XVII A. I PUSĖJE:
TYRIMO PROBLEMA IR TEORINĖS PRIEIGOS

Ričardas Jaramičius

Vytauto Didžiojo universitetas, I kursas

El. paštas: ricardasjjj@gmail.com

XVI amžius – šimtmetis, kai daugelyje Europos valstybių ir visuomenių susidarė galimybės užsimegzti arba ir rasti naujiems reiškiniams, kurie per kitus amžius tapo būdingais Naujųjų laikų bruožais.¹ Reformacija bei kontrreformacija, katalikiškoji reforma, pokyčiai ūkinėje veikloje, kintantys visuomenės santykiai su valstybės valdymu bei įvairios reformos buvo būdingos didelei daliai to meto Europos. Ne išimtis ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK). Po 1564–1566 m. administracinių bei teismų reformų ir Liublino unijos, Lietuvos bajoriškoji tauta turėjo prisitaikyti gyventi naujomis politinio bei teisinio veikimo sąlygomis. Tuo laikotarpiu vykę teisės kodifikavimo darbai ir besiklostančios naujos parlamentarizmo formos skatino LDK bajorijos teisinės ir politinės minties formavimąsi. LDK elitas įsitraukė į Abiejų Tautų Respublikos (ATR) viešąjį gyvenimą. Decentralizuota Respublikos sistema lėmė, kad svarbiais valstybės elementais tapo administraciniai vienetai – pavietai. Pavietų seimelių svarba ir jų forma buvo nustatinėjama Lietuvos statutuose. Pavyzdžiui, Trečiojo Lietuvos Statuto (1588 m.), trečiojo skyriaus šeštame straipsnyje rašoma, kad „kiekvienas iš savo meilės ir pareigos Respublikai privalo atvykti į seimelius“.² Tame pat straipsnyje rašoma: „į tuos seimelius turi suvažiuoti ir būti tie asmenys: vyskupai, vaivados, kaštelionai, žemės pareigūnai, kunigaikščiai, ponai ir šlėktos – kiekvienas savo vaivadijoje arba paviete. O Žemaitijos žemėje – vyskupas, Žemaitijos

¹ Jūratė Kiaupienė ir Ingė Lukšaitė, „Įvadas“, in *Lietuvos istorija. Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 m.*, V tomas (Vilnius: Baltos lankos, 2015), 13.

² Ivanas Lappo, 1588 metų Lietuvos Statutas, t. II (Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1938), 125.

seniūnas, kaštelionas, tijūnai ir kiti žemės pareigūnai ir riteriai, šlėktos.“³ Tad pavietai tapo svarbia bajorijos savivaldos vieta. Šalia to reikėtų suvokti, kad bajorijos veikla peržengdavo vieno konkretaus administracinio vieneto ribas. Svarstydami įvairius valstybei aktualius klausimus bei siūsdami pasiuntinius į visuotinį seimą, bajorai galėjo daryti įtaką visos Respublikos gyvenimui.

Kauno pavietas būtent ir yra viena iš tokių po 1566 m. reformos suformuotų administracinių, teisinių bei politinės tautos, bajorijos, luomo atstovų buveinių.⁴ Susitelkus į vieno pavieto bajorijos viešąjį gyvenimą stengiamasi išanalizuoti kaip veikė viena konkreti valstybės „ląstelė“: kokie politiniai, ekonominiai procesai joje vyko, kokie teisiniai niuansai buvo aktualizuojami, kaip formavosi politinis elitas. Toks į mikrolygmenį sutelktas tyrimas naujomis žiniomis papildytų bendrą Respublikos viešojo gyvenimo suvokimą.

---

³ Ibid., 124.

⁴ Laurynas Šedvydis, „Kauno pavieto politinė bendruomenė 1544–1650 m.: studijos akademijose bei kolegijose ir jų įtaka tolesnei karjerai“, Kauno istorijos metraštis 15 (2015), 7

UŽRAŠAMS

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS HUSARŲ GINKLUOTĖS IR EKIPUOTĖS RAIDOS KLAUSIMAI

Vidmantas Airini

Klaipėdos universitetas, I kursas

El. paštas: v_airini@yahoo.com

Pranešimo tema – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) husarų ginklų, šarvų ir ekipuotės raidos klausimai. Nagrinėjamas 1500–1776 m. laikotarpis – nuo Lietuvos kariuomenėje tarnavusių pirmųjų husarais įvardijamų kavaleristų paminėjimų šaltiniuose iki jų dalinių išformavimo XVIII a. antrosios pusės karinių reformų metu.

Istoriografijoje neabejojama, kad XVI a. pradžioje organizuojant tiek LDK, tiek Lenkijos Karalystės husarus pavyzdžiu buvo samdyti racų (serbų, kitų Balkanų slavų) ir vengrų kariai, kurie tuo pačiu buvo ir šios raitijos užuomazgos. Prie kuriamos naujos kavalerijos formuotės prisijungę Lietuvos gyventojai perėmė racų ir vengrų samdinių ginkluotę ir kovos būdus. Vertinant amžininkų tapybos ir grafikos darbus (XVI a. pirmosios pusės ir kai kuriuos vėlesnius ikonografinius šaltinius) husarus galime suvokti kaip ilgosiomis ietimi ir asimetriniais skydais ginkluotus, šarvų nedėvinčius karius, kuriuos vertėtų traktuoti kaip lengvąją kavaleriją. Kitokių žinių pateikia to paties laikotarpio rašytiniai šaltiniai. Sprendžiant iš kariuomenės rejestrų, XVI a. pirmojoje pusėje didelė LDK husarų dalis dėvėjo žiedinius šarvus ir šalumus, o amžiaus antrojoje pusėje jais apsirūpino visuotinai. XVI a. ikonografinių ir rašytinių šaltinių duomenų neatitikimo klausimas svarbus husarų, LDK samdomos kariuomenės dalies, materialinio aprūpinimo, karinių funkcijų išaiškinimui – kaip ir kada jie iš flanguose veikiančios ir priešą persekiojančios lengvosios raitijos tapo smogiamąją kavalerija, sunkiosios ietininkų kavalerijos alternatyva.

Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos valdymo laikais husarų vėliavos, tapo LDK valstybinės kariuomenės branduoliu. Istoriografijoje susiformavusi nuomonė, kad šiuo laikotarpiu husarų ginkluotė palaipsniui pasipildė naujais šaunamaisiais ginklais – pistoletais ir karabinais. Ne-

žinomas šių ginklų paplitimo Lietuvos husarų gretose mastas; sunku vienareikšmiškai atsakyti, ar pistoletai bei trumpavamzdžiai šautuvai buvo LDK kavalerijai įprastas ginklas ir XVII a. pradžios karo veiksmuose prieš Švedijos kariuomenę. Šiuo laikotarpiu husarai turėjo įvežtinius ir vietinės gamybos ginklus, šarvus ir ekipuotės dalis. Be Lenkijos Karalystės, jais buvo apsirūpinama užsienio šalyse – Vengrijoje, Austrijoje, Prūsijoje, Turkijoje, tikėtina, kad ir Italijoje. Be didesnių abejonių galima teigti, kad husarams skirtų plokštinių šarvų ir šalmų gamybą buvo mėginama organizuoti LDK sostinėje Vilniuje ir Kaune, tačiau išsamesnių žinių apie šį procesą ir jo svarbą kariuomenės aprūpinimui stokoja.

Lenkijos istoriografijoje dar XX a. pirmojoje pusėje įsigalėjo nuomonė, kad Abiejų Tautų Respublikos kariuomenių husarų saviti klasikiniai šarvai susiformavo valdant Vladislovui Vazai. Akcentuojama, kad šie šarvai buvo efektyvūs ir patogūs, originalios konstrukcijos ir puošybos, atspindintys bajorų misijos ir vertybių suvokimą. Pastaruoju metu kyla abejonių dėl tokių šarvų atsiradimo laikotarpio, o tuo pačiu ir jų išlikusių pavyzdžių datavimo.

XVIII a. Lenkijos Karalystės ir LDK kariuomenių kavalerijoje daug dėmesio buvo skiriama šaunamiesiems ginklams, bet tuo pačiu metu išliko su bajoriška kultūra susijęs kardų kultas. Lietuvos kavalerijos husarams priskiriami itin originalūs kardai, kurių išsaugoti pavyzdžiai leidžia geriau suvokti Lietuvos bajorijos ir kariuomenės ginkluotės savitumą bei jų tradicijas. Labiau įvairioms iškilmėms nei karui skirti Jono Sobieskio ir Saksų valdymo laikais paplitę vėlyvieji husarų ir karaceniniai (žvyniniai) šarvai išlaikė apsaugines savybes, bet tuo pačiu buvo ir puikus sarmatizmo ideologijos bei pompastiškos puošybos pavyzdys. Išlieka tokių šarvų pritaikymo LDK kariuomenėje ir jų išlikusių pavyzdžių ryšio su Lietuva klausimai.

UŽRAŠAMS

DOKTORANTŪROS STUDIJOS – IŠŠŪKIAI IR SUNKUMAI

Šarūnė Valotkienė

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Etnologijos krypties doktorantūra*

El. paštas: b.sarune@gmail.com

Doktorantūros studijų tikslas – parengti mokslininkus, gebančius savarankiškai atlikti tyrimus bei spręsti išskylančias mokslines problemas. Doktorantūros studijų metu studentai turi galimybę vyksti į stažuotes, dalyvauti vietinėse ir tarptautinėse konferencijose, rengti straipsnius. Tai yra puiki galimybė užmegzti ryšius su kitais mokslininkais.

Doktorantūra tai – ketverių metų studijos su galimybe jas pratęsti dar vienerius metus, tačiau paprastai studijos trunka ilgiau ir yra ne tokios sklandžios kaip pradžioje planuota. Studijų metu susiduriama su įvairiais iššūkiais ir sunkumais, kurie paveikia studijų kokybę, jų rezultatus ar net pačių studentų asmeninį gyvenimą, sveikatą.

Šio pranešimo tikslas apžvelgti ir suprasti doktorantūros metu išskylančias problemas, bei susipažinti su jų priežastimis. Tyrime analizuojama medžiaga iš šiam darbui sukurtos doktorantų apklausos, nagrinėjami ankstesni darbai šia tema. Paliečiama užsienio studentų patirtis.

UŽRAŠAMS

REPRODUKCIJOS TERMINAS ISTORINĖS
DEMOGRAFIJOS TYRIMŲ KONTEKSTE:
1709–1714 M. PLAŠKIŲ PARAPIJOS
ATVEJO ANALIZĖ

Milda Kontrimė

Klaipėdos universitetas, II kursas

El. paštas: milda.kontrime@gmail.com

Tarptautinių žodžių žodyne pateikiamos keturios žodžio reprodukcija reikšmės: 1) gamyboje – tai nuolat atsinaujinantis procesas; 2) dailėje – kūrinio kopija; 3) psichologijoje – objekto atkūrimas atmintyje ir 4) biologijoje – dauginimasis¹. Medicinos terminų žodyne reprodukcija – „atgaminimas, veisimasis“²; tuo tarpu vienoje interneto enciklopedijoje (www.britannica.com) reprodukcija, kaip procesas plačiąja prasme, grindžiama at(si) naujimu, taip garantuojantis rūšies išlikimą.

Lietuvos demografinėje literatūroje galima aptikti du terminus – reprodukcija bei prokreacija ir bet kuris autorius laisvas pasirinkti, kurį terminą taikys savo tyrimuose³.

Istorinės demografijos tyrimuose – demografinių procesų dinamikos kompleksiniais metodais atliekamuose tyrimuose, grindžiamuose analizuojant visuotines gyventojų apskaitas, surašymus, bažnytines metrikų knygas, antropologinę bei archeologinę medžiagą – reprodukcijos termino vartoseną nėra itin paplitusi (dar rečiau aptinkamas ir terminas prokreacija).

2018 m. vykusiame IX doktorantų seminare, apžvelgus istorinės demografijos raidą nuo XX a. vid. (t.y. atsiskyrimą nuo demografijos mokslo), diskusijose prieita prie išvados, kad demografijoje taikomos sąvokos reprodukcija, reprodukcinė motyvacija, reprodukcinė elgsena ir kt.⁴ turėtų (?) būti neapeinamos ir praeities kartų demografiniuose tyrimuose.

¹ Tarptautinių žodžių žodynas (Trečiasis pataisytas leidimas), Vilnius, 2004, p. 641.

² Medicinos terminų žodynas, Vilnius, 1980, p. 480.

³ KANOPIENĖ, V. Socialinė demografija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 99.

⁴ Ibid., p. 101, 105–106 ir t.t.

Pavyzdžiui, reprodukcijos termino taikymas depopuliacijos procesus sukeliančių reiškinių (konkrečiu atveju – maro epidemijos) analizėse. Analizėse, kurių tikslas – susisteminti epideminių metų demografinius nuosmūkius, pabandyti pažvelgti ir į visuomenės demografinį at(si)naujinimą, at(si)kūrimą praėjus keleriems metams po epidemijos.

Pranešime, remiantis atsitiktinai pasirinktos XVIII a. pr. – Plaškių – parapijos bažnytinėmis metrikomis, bus bandoma pagrįsti pastarosios parapijos reprodukcijos – at(si)kūrimo, at(si)naujinimo – termino vartoseną, kai kalbama apie po epideminio laikotarpio apsibrėžtos populiacijos demografinių rodiklių augimą. Šioje vietoje kylantys probleminiai klausimai: ar įmanoma istorinės demografijos tyrimuose, konkrečiai – tiriama Plauskių parapijos, maro epidemijos metais, atveju tirti tokius reiškinius kaip parapijiečių reprodukcinė motyvacija (ar / kaip žmonės po epidemijos galėję veikti ekonominiai, socialiniai, psichologiniai motyvai (ne)susilaukti palikuonių?), reprodukcinė elgsena (ar įmanoma išmatuoti reprodukcinės elgsenos įtaką to laikotarpio gimstamumo lygiui?) ir t.t.

Lyginamajai analizei pranešime bus pristatomas istoriko H. J. Habakkuk (1915–2002 m.) tyrime „English population in 18th Century“⁵ padarytos įžvalgos.

---

⁵ HABAKKUK, J. H. Population in the Eighteenth Century, In Economic History Review: New Series, Vol. 6, No. 2, 1953, p. 117-133.

UŽRAŠAMS

„KAPAI NUO MARO LAIKŲ UŽSILIKĘ“:
VIETOVARDŽIŲ REIKŠMĖ
EPIDEMINIŲ LIGŲ TYRIMŲ KONTEKSTE

Asta Skujytė-Razmienė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

El. paštas: asta.skujyte@gmail.com

Epideminės ligos žmoniją paveikia daugeliu aspektu – pradedant pasikeitusia demografinė padėtimi, baigiant kultūra. Nepaisant to, jog statistiškai daugiausia aukų yra nusinešusios raupų, tymų ir ispaniškojo gripo epidemijos, maro ir choleros epidemijos sulaukia daugiausiai įvairių sričių tyrinėtojų dėmesio.

Minėtosios epidemijos neaplenkdavo ir Lietuvos, į Anapilį pasiųsdamos daugybę žmonių. Dažniausiai mirusieji buvo fiksuojami parapijų mirties metrikų knygoje, tačiau per epidemijų pikus jos neretai būdavo nustojamos vesti, todėl aprėpti tikruosius maro, choleros ir kitų užkrečiamų ligų padarytos žalos mastus vargu ar įmanoma.

Šiuo pranešimu norima praplėsti epideminių ligų tyrimo lauką į jį įtraukiant vietovardžius, susijusius su maru ir cholera. Remiantis Lietuvių kalbos instituto (LKI) Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centre esančia Vietovardžių, užrašytų iš gyvosios kalbos kartoteka ir tarpukariu (1933–1939 m.) visoje Lietuvoje (išskyrus Vilniaus kraštą) rinktomis Lietuvos žemės vardų anketomis, siekiama aptarti toponimų reikšmę nustatinėjant labiausiai nuo epidemijų nukentėjusius Lietuvos rajonus.

UŽRAŠAMS

MARTYNAS LIUDVIKAS RĖZA:
MASONIŠKIEJI RYŠIAI IR LITUANISTINĖ VEIKLA

Kotryna Rekašiūtė

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Filologijos krypties doktorantūra, III kursas*

El. paštas: kotryna.re@gmail.com

Pasižymėjusi minties, kultūros laisve ir idėjų gausa, Švietimo epocha (vok. *Aufklärung*) veikė raštingų intelektualų sluoksnio mentalitetą. Tyrinėjant XVIII–XIX a. lietuvių literatūros istoriją Prūsijos Lietuvoje, būtų pravartu atkreipti dėmesį į tuo metu Europoje itin suaktyvėjusį ir išplitusį masonų (vok. *Freimaurer*) arba laisvųjų mūrininkų, judėjimą. Masonai, skatindami dorovinį žmonių tobulėjimą, švietimo rėmimą laikė vienu iš pagrindinių savo siekių. Žinoma, jog masonų draugijai priklausė nemenka dalis su lietuvių raštija susijusių lituanistinės veiklos dalyvių Prūsijoje.

Martynas Liudvikas Rėza (Martin Ludwig Rhesa, 1776–1841) – ne tik vienas garsiausių lituanistų lietuvių istorijoje, bet ir garsus Karaliaučiaus masonų ložės „Po trimis karūnomis“ (vok. *Zu den drei Krönen*) narys, stebinas ir vis dar tebestebinantis savo interesų platumu bei atliktų darbų gausa. Rėzos veiklos, jo literatūrinių užmojų spektras platus – nuo religinių raštų rengimo iki pasaulietinių grožinių kūrinių ir folkloristikos publikavimo. Atidžiau gilinantis į profesoriaus lituanistinę veiklą, svarbus yra Rėzos masoniškumo aspektas. Masoniškų atgarsių aptinkama Rėzos leidybinėje veikloje, korespondencijoje ir ryšiuose su žinomais mokslininkais bei literatais. Pranešime bus siekiama atidžiau pažvelgti į masoniškuosius Rėzos ryšius jo lituanistinėje veikloje.

UŽRAŠAMS

BALDŲ GAMYBA VILNIUJE XIX A. PAB. –
XX A. PR.: TARP AMATŲ IR FABRIKŲ PRAMONĖS

Eglė Bagušinskaitė

Vilniaus dailės akademija, III kursas

El. paštas: egle.bagusinskaite@gmail.com

Svarbus klausimas kalbant apie XIX a. pabaigos – XX a. pradžios baldų gamybą Vilniaus mieste – kaip / ar atliepiant technologinę pažangą, modernėjančios visuomenės poreikius, buvo persiorientuota nuo rankų darbu paremtos gamybos į fabrikinę, t. y. ar patys amatininkai ėmėsi gamybos reorganizavimo, ar fabrikinė baldų pramonė kūrėsi kitais pagrindais ir lygia greta egzistavo dvi atskiros „pramonės“ rūšys. Iki pramoninės baldų gamybos atsiradimo XIX a. pabaigoje, baldų gamybos monopolį Vilniuje turėjo cechų amatininkai – staliai, kėdžių meistrai arba kėdininkai, baldų apmušėjai-dekuratoriai (krikščionys ir žydai). 1893 m. cechų sistema buvo panaikinta, tačiau baldai dar ilgą buvo gaminami amatininkų dirbtuvėse rankiniu būdu, o tuo pačiu metu steigėsi ir pirmieji baldų fabrikai.

Rūpima problema – kaip / ar tradicinis amatininkiškas gamybos būdas koegzistavo su pramoniniu judėjimu. Svarbios ne tik išorinės, bet ir vidinės aplinkybės, kurios, lyginant su visa Europa, ganėtinai vėlai, tik XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje taip smarkiai pakeitė baldų gamybos pobūdį – nuo rankų darbo prie mašinų gaminamo produkto. Dėl vietos gamybos savitumo, svarbiomis tampa dvi baldų pramonės kategorijos – „amatų pramonė“ ir „fabrikų pramonė“. Šių kategorijų išskyrimas ir aptarimas svarbus, norint suprasti ir perteikti vietinės baldų pramonės mišrų ir daugiabriaunį pobūdį.

UŽRAŠAMS

LIETUVOS KARIŲ TARNYBOS SĄLYGOS IR BUITIS KAUNO ĮGULOJE 1919 M.

Gintautas Jakštys

Klaipėdos universitetas, III kursas

El. paštas: gintautasjakstys@gmail.com

Lietuvos kariuomenė kūrėsi pačiame Nepriklausomybės kovų įkarštyje. Bolševikų pajėgoms veržiantis Kauno link, pagrindinės besikuriančios Lietuvos kariuomenės pajėgos buvo sutelktos fronte prieš bolševikus, todėl Kauno komendantūros ir Kaune besiformuojantys Lietuvos kariuomenės daliniai buvo vienintelė reali ginkluota jėga, kuria galėjo remtis Laikinoji Lietuvos vyriausybė, siekdama tvarkos ir valdžios funkcionalumo Kauno mieste, kuris nuo 1919 m. pradžios tapo laikinąja ir faktine Lietuvos respublikos sostine. Esant tokiai padėčiai, Lietuvos kariai buvo priversti vykdyti ne jiems priklausančias funkcijas. Kariai dažnai būdavo siunčiami budėti arba saugoti geležinkelio stotį, tiltų, valstybinių įstaigų, banko, vyriausybės rūmų ir kitų svarbių objektų. Ypač būdavo sustiprinamos sargybos gavus informacijos, kad vokiečių kariai spartakininkai ruošiasi išpuoliams. Esant būtinybei, kariai dalyvaudavo naktinėse komunistinių organizacijų kratose, taip pat tais atvejais, kai būdavo krečiami atskiri Kauno miesto rajonai.

UŽRAŠAMS

KASDIENIO GYVENIMO 1941–1944 M. TYRIMO TEORINĖS BEI METODOLOGINĖS PRIEGOS

Mantas Šikšnianas,
Lietuvos istorijos institutas, II kursas
El. paštas: mantas.siksnnianas@gmail.com

Pastarojo meto socialinės istorijos tyrimai vis daugiau dėmesio skiria kasdienybės istorijai, mikroistorijai ar istorinei antropologijai. Istoriografijoje, skirtoje kasdienybės problematikai domimasi ne tik materialine kultūra (kaip buvo Fernando Braudel'io tyrimuose), bet ir tuo, kaip žmogus išgyvena įvairias transformacijas. Tarp šio naujo požiūrio į socialinę istoriją atstovų, žinomiausi Natalie Zemon Davis, Carlo Ginzburgas, Giovanni Levi ir kt. Savo darbais jie praplėtė tyrimo objektų spektrą bei peržengė iki tol vyravusį *longue durée* deterministinių struktūrų modelį, kuris pernelyg nutolęs nuo žmonių sąveikos dinamikos.

Bandant užpildyti šią istorijos „iš apačios“ istoriografinę spragą, Vokietijoje formavosi kasdienybės istorijos (*Alltagsgeschichte*) tyrimų problematika. Iš pradžių viešoje erdvėje pasitaikė teiginių, esą kasdienybė nėra tinkamas akademinio domėjimosi objektas. Tačiau, ši kritika nesusitardė spartaus naujos priegos plėtojimosi. Bene didžiausio pasipriešinimo ši tyrimų kryptis sulaukė, kai ji buvo pritaikyta Trečiojo Reicho istorijai, nes kritikai įvardijo tai kaip bandymą nukreipti dėmesį nuo nacių režimo vykdytų nusikaltimų. Tačiau Remiantis Christopheriu Browningu, kasdienybės istorija yra neutrali, todėl šie tyrimai neturėtų būti suvokiami kaip atsvara masinio žmonių naikinimo analizei ar kitoms plačiai nagrinėjamoms temoms. Netgi atvirkščiai, suvokti kasdienybės „...ribas galima tik tuomet, kai joms metamas iššūkis: karas, [...] ar globali krizė ne tik parodo, kad kasdienybės ribos gali būti visada perkuriamos, bet ir kad įvairūs lūžio momentai yra laikini, kad po jų susikuriančios ekstremalios situacijos taip pat tampa kasdieniškos.“ (Klumbytė ir Šliavaitytė, 2017) Dėl to kasdienybės prieiga 1941–1944 m. laikotarpiui yra taikytina kaip ir bet kuriam kitam.

UŽRAŠAMS

ZVI HIRŠAS KADUŠINAS IR KAUNO GETO FOTOGRAFIJOS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI NUO SUKŪRIMO IKI ATMINTIES

Šarūnė Sederevičiūtė

Vilniaus universitetas, III kursas

El. paštas: sarunse@gmail.com

Žydų getų fotografijoje, kaip ir visoje Holokausto fotografijoje, dominuoja nacių sukurti vaizdai ir tuo pačiu budelio perspektyva. Tokiame kontekste unikalumu išsiskiria du atvejai. Lodzėje savo aplinką fotojuostelėje fiksavo du geto statistikos departamento darbuotojai, o elektromechanikos inžinierius Zvi Hiršas Kadušinas (1910 – 1997) savo mėgėjišku aparatu nufotografavo kelis šimtus kadrų Kauno gete. Taigi abu getus neoficialiai fotografavo jų gyventojai žydai ir taip ateičiai išsaugojo didžiulius vizualinius savo bendruomenių archyvus. Nors šie vaizdai šiandien pakankamai populiarūs su Holokaustu susijusiuose leidiniuose ir parodose, kol kas tik Lodzės atvejis susilaukė rimtesnio akademinio dėmesio. Z. H. Kadušino nuotraukų publikavimo atvejais dažniausiai visai neatkreipiamas dėmesys į fotografą ir tik kartais abstrakčiai referuojama į tūkstančius slaptai padarytų kadrų. Centre visada yra Kauno geto arba Holokausto, o ne pačių nuotraukų istorija. Lietuviškuose leidiniuose gausiai naudojamos fotografo nuotraukos netgi nenurodant autoriaus.

Pranešime pristatomo tyrimo tikslas yra kiek įmanoma rekonstruoti originalias Kauno geto nuotraukų sukūrimo aplinkybes atkreipiant dėmesį į paties Z. H. Kadušino biografiją, iškeliant probleminius vaizdų analizės aspektus, o taip pat išanalizuoti šių fotografijų gyvenimą po karo, atkreipiant dėmesį kaip kito jų prasmę ir kokią poveikį jos padarė kolektyvinei atminčiai apie Kauno getą bei holokaustą apskritai. Pagrindinę tyrimo šaltinių bazę sudaro pačios nuotraukos, Kauno geto žydų liudijimai ir atsiminimai, bei istoriografiniai tekstai, kuriuose naudojami minėti vaizdai.

Tyrimas parodė, kad informacija apie nuotraukas ir jų autorių dažnai varijuoja liudytojų pasakojimuose, tačiau kartu sėkmingai užgožiama

paties Z. H. Kadušino pateiktu didvyriško keršto naratyvu. Visgi fotografijos atsiskyrė nuo savo autoriaus ir pateko į kolektyvinės Kauno žydų atminties lauką, kur apaugo savo kūrėjo nenumatytomis prasmėmis. Išgyvenusieji fotografijas aktyviai naudojo savo asmeniniams naratyvams iliustruoti, o nerašiusiems jos pasitarnavo kaip vienintelis pačiupinėjamas atminimas apie išgyventą patirtį, žuvusius artimuosius bei aktualizavo žodinius vyresniųjų pasakojimus. Per kelis konkrečius pavyzdžius taip pat demaskuojama netiksli ir netgi visiškai klaidinga atminties institucijų apie nuotraukas pateikta informacija.

UŽRAŠAMS

LIETUVOS ŽYDŲ KAPINIŲ PAVELDAS PO HOLOKAUSTO

Rūta Anulytė,
Vilniaus universitetas, II kursas
El. paštas: ruta.anu@gmail.com

Daugelį metų tiek Europoje tiek Lietuvoje siekiant užtikrinti žydų kultūros paveldo išlikimą ir apsaugą didelis dėmesys buvo skiriamas sinagogoms, kaip reprezentatyviausiems žydų kultūros objektams, tačiau kitas ne mažiau svarus žydų bendruomenės veiklos liudinininkas yra kapinių buvimas. Kapinės dažniausiai yra lengviausiai identifikuojamas, skaitlingiausias ir labiausiai paplitęs žydų bendruomenės egzistavimo bei veiklos tam tikroje teritorijoje ženklas.

Vertinant žydų kapinių paveldo (*Jewish Sepulchral Heritage*) tyrimus tarptautiniame kontekste pastebėtina tai, jog žydų kapinių paveldas, kaip objektas, pradėtas išsamiau tyrinėti tik pastaruoju dešimtmečiu. Tai rodo ir tarptautinių tyrimų/apskaitos/saugojimo/tvarkybos metodikos trūkumas, nustatytų rekomendacijų ir unifikuotų priimtų priežiūros gairių nebuvimas.

Žydų kapinių paveldo vertinimas ir apsauga po Holokausto smarkiai veikiama tradicinės kapinių priežiūros tšos nutrūkimo. Todėl kapinių steigimas, įrengimas ir priežiūros tradicija yra neatsiejama tyrimo dalis, nes tik taip visuminiu aspektu galima įvertinti žydų kapinių dabartinę padėtį, būklę ir problematiką, kuri dažniausia kyla iš tradicijų ir papročių per menko išmanymo.

Net pats tokio paveldo valdymas yra neefektyvus: nesuformuotos tikslios saugojimo, apskaitos, paveldotyros, paveldošvietos ir pritaikymo turizmui/lankytojams strategijos. Šiuo metu Kultūros vertybių registre įtrauktos žydų kapinės neatspindi tikslaus žydų kapinių skaičiaus šalyje, esami kapinių teritorijos ribų planai nėra tikslūs, taip keliamas pavojus galimai intervencijai į vizualiai nenustatytų kapinių teritoriją, kuriai smarkiai prieštarauja religiniai judaizmo nuostatai. Kapinės niekuomet

nebuvo statiškas ir nekintantis darinys. Miestų plėtra – urbanizaciniai procesai, lėmė tai, jog įprastai už gyvenamosios ribos įkurtos žydų kapinės „priartėja“ prie gyvenamosios zonos.

Išsamesnių tyrimų ir apžvalgos reikalauja žydų kapinių įsteigimo aplinkybės bei kapinių naikinimo ir likvidavimo momentai okupacinių režimų laikotarpiu Lietuvoje. Galiausiai kokios yra žydų kapinių paveldo saugojimo, tvarkybos ir tyrimų praktikos Nepriklausomoje Lietuvoje, ar jos kinta, kaip kinta, kaip yra konstruojamos.

UŽRAŠAMS

Klaipėdos universiteto leidykla

Dešimtmatis nacionalinis istorijos ir archeologijos krypties doktorantų seminaras
2019 m. balandžio 25–26 d.

SL 1335. 2019 04 16. Apimtis 3,25 sąl. sp. l. Tiražas 50 egz.
Išleido ir spausdino Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda
Tel. (8 46) 398 891, el. paštas: leidykla@ku.lt; interneto adresas: <http://www.ku.lt/leidykla/>